

Ayşe Gül Altınay (Der.)'in Vatan, Millet, Kadınlar adlı eserinin değerlendirilmesi

Review of Vatan, Millet, Kadınlar (Ed.) by Ayşe Gül Altınay

Altınay, A.G.(Der.). (2000). *Vatan, millet, kadınlar*. İletişim Yayınları.

Zehra ÇELİK*

Vatan Millet Kadınlar milliyetçilik ideolojisini toplumsal cinsiyet ekseninde anlamaya çalışan derleme bir kitaptır. Kitabı oluşturan on bir ayrı makale farklı coğrafyalarda yükselen milliyetçilik hareketlerini, ulus-devlet oluşum süreçlerini ve bunlarla ilişkili biçimde kurgulanan toplumsal cinsiyet ilişkilerini odağına almaktadır. Derleme yapılırken Batı-merkezli olmaktan kaçınılmış, Türkiye'nin yanı sıra Pakistan, Hindistan ve İran gibi ülkeleri merkeze alan çalışmalara yer verilerek farklı coğrafyalar ve kültürlerde milliyetçilik düşüncesinin nasıl da benzer toplumsal cinsiyet normları ile inşa edildiği gösterilmiştir. Kitabı derleyen Altınay'a göre milliyetçi düşünceleri anlayabilmek için toplumsal cinsiyet ilişkilerini bilmek gerekir. Aynı şekilde toplumsal cinsiyet normlarını daha iyi kavrayabilmek için de ulus-devletlerin kuruluş süreçlerine, milliyetçilik düşüncelerine ve militarizme daha yakından bakmak gerekir.

Milliyetçilik çalışmalarına büyük oranda yön veren eserlerin - Benedict Anderson (1983), *Hayali Cemaatler*; Ernest Gellner (1983), *Milletler ve Milliyetçilik*; Eric Hobsbawm (1983), *Geleneğin İcadı vb.* - temel argümanı önce milliyetçilik düşüncelerinin olduğu, daha sonra modern ulusların yaratıldığı yönündedir. Milliyetçilik literatüründe para-

* Araştırma Görevlisi, İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, zehracelik@istanbul.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7804-4922>.

digma değiştiren bu eserlerde kadının adı geçmez, toplumsal cinsiyete değinilmez bir nevi cinsiyet körlüğü vardır. Bu nedenle toplumsal cinsiyet ekseninden milliyetiliklere ve militarizme bakmak ufuk açıcı olacaktır. Kitapta derlenen makalelerin temel iddiası Őyledir; ulusların yaratıldığı süreçte ve modern ulus devletlerin kuruluş aşamalarında toplumsal cinsiyet rolleri yeniden üretilmiş ve kadınlık-erkeklik algıları yeniden kurgulanmıştır. Kadın ve erkeğin toplumda üstlenecekleri roller, sorumluluklar belirlenmiş; toplumsal cinsiyetler ulus devletle farklı Şekillerde ilişkilendirilmiştir. Milliyetçilik düşüncelerinin ayrılmaz bir parçası olan şu paradoks toplumsal cinsiyetlerin vatan ve milletle farklı Şekilde ilişkilendirilmesini zorunlu kılmıştır; milliyetçilikler bir yandan moderniteye, ilerlemeye ve gelişmeye vurgu yapar, diğer yandan ezelden beri var olan ulusun ezelden beri var olan geleneklerinin ve otantisitesinin korunması gerektiğine vurgu yapar. Bu çelişkili arzuların kadın ve erkeklere farklı görevler atfedilerek gerçekleştirileceği düşünülmüştür. Altınay bu noktada Hint milliyetçiliği alışan Chatterjee'den örnek verir, ona göre Hint milliyetçiliği iç/dış, maddi/manevi gibi birçok zıtlık üzerine kurulmuştur. Öyle ki, dış dünya, maddiyat, ilerleme ve gelişme ile ilgili olan her Őey erkeklerin sorumluluğundadır, buna karşın dış dünyadan izole bir Şekilde evde kalmak, manevi değerleri ve gelenekleri korumak ve yeni nesillere aktarmak kadınların görevidir.

Burada makalelerin detayına girmeden ortaklaştıkları argümanları üzerinde kısaca durulacaktır. Erkeklik ve milliyetçilik arasındaki yakın ilişkiye değinen Nagel, milliyetçi siyaseti erkek egemen bir alan olarak tanımlar, milliyetçiliğin anlaşılabilmesi için siyasetin üstündeki eril tahakkümün anlaşılması gerektiğini savunur (s.61). Enloe, Walby, Nagel, Saigol ve Altınay'ın çalışmaları milliyetçilik düşüncelerinin yayılması ve toplumun militarize olması süreçlerini toplumsal cinsiyet perspektifinden ele almaktadır. Enloe, toplumsal cinsiyete dayalı nyargular sayesinde milliyetçi hareketlerin militarize olduğunu söyler. Saigol, "toplumsal cinsiyet ideolojisinin milliyetçi ve militarist düşünce üretiminin ayrılmaz bir parçası" olduğunu iddia eder (s.208). Walby'e göre toplumsal cinsiyet ve milliyetçilik düşünceleri arasındaki ilişki kadınların ve erkeklerin militarizmle farklı Şekillerde ilişkilenmelerinden kaynaklanmaktadır.

Bu çalışmalardan hareketle milliyetçi düşüncelerin ve militarizasyon süreçlerinin toplumsal cinsiyet rollerinin bir sonucu veya sebebi

olduğu söylenemez fakat şu iddia edilebilir; milliyetçi düşünceler ile toplumların militarizasyonları; toplumsal cinsiyet rolleri, erkeklik ve kadınlık algılarının oluşumları ile beraber gelişen süreçlerdir, bunlar birbirinin sonucu veya sebebi olmayabilir fakat birbirini besleyen süreçlerdir.

Ortaklaşılan bir diğer nokta, Nagel, Najmabadi, Şerifsoy ve Saigol'un makalelerinde aile ve cinsellik kavramlarının milliyetçiliği anlamak için temel kavramlar olarak öne çıkarılmasıdır. Türkiye ve İran örneklerinde milliyetçiliği ele alan Şerifsoy ve Najmabadi, milliyetçilik düşüncesinin inşa süreçlerinde ailenin hem bir kurum olarak hem de bir metafor olarak öne çıkarıldığını iddia ederler. Bu ülkelerde uluslaşma süreçlerinde bir metafor olarak ulus büyük bir aileye benzetilir. Ailenin reisi, karar alıcısı, koruyucusu babadır, ailedeki kültür aktarımını yapan, biyolojik yeniden üretimi sağlayan kişi ise annedir. Bu durumda vatan korunması gereken kadın ile sembolize edilir, ulus ise vatanı koruyacak olan erkek ile sembolize edilir. İşte bu şekilde kadınlar ve erkekler milliyetçilik ve militarizasyon ile farklı şekillerde ilişkilendirilir, farklı görev ve sorumluluklar yüklenirler.

Bu derlemede yer alan çalışmalar kadın meselesinin milliyetçi ideolojilerin oluşum süreçlerinde hep merkezi bir konumu olduğunu iddia etmektedir. Çalışmalarda sıklıkla kadınlara yüklenen misyonlar üzerinde durulmuştur. Anthias ve Yuval Davis kadınların uluslaşma süreçlerine şu şekillerde dahil olduğunu söyler; etnik toplulukların biyolojik üreticileri, kültürün aktarıcısı ve sembol olarak; ulusal askeri mücadelelere katılımcı olarak (s.32). Buradan anlaşılacağı gibi kadınlara ulus-devlet kuruluş süreçlerinde, milliyetçi projeye uygun şekilde görevler ve sorumluluklar yüklenmiştir. Devletleşme sürecinde erkeklerle eşit haklar vaat edilen ve bu şekilde mücadeleye destek vermesi sağlanan kadınlar sonra daha ağır sorumluluklarla baş başa kalmıştır. Devletleşme sürecini tamamlayan ulusların sonraki amacı bir taraftan Batıdan gelişmiş teknolojilerini almak ve kalkınmak, diğer taraftan kültür ve geleneklerini koruyarak geleceğe taşımak olmuştur. Bu noktada kadınlar iki misyon için de önemli roller üstlenmiştir; bir yandan eğitim alıp kendilerini geliştirecekler ve ulusun öğretmenleri olacaklar; böylece modern kadınlar olarak ilerlemenin sembolleri haline gelecekler, diğer yandan kültürün aktarıcısı, özüne ve geleneklerine bağlı anneler olacaklardır (s.285). Kadınlar bir yandan geleneksel toplumun taşıyıcısı olacak, diğer yandan ilerlemeyi sağlayacak nesilleri

yetiştireceklerdir. Türk siyasi hayatından bir örnek olarak Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde kurulan kız enstitülerinin amaçlarına dair yapılacak bir okuma burada formüle edilen modern kadın tipinin pratik hayatta nasıl inşa edildiğini gösterebilir. Kız enstitüleri ile hem Taylorizm ilkelerini bilen ve günlük hayatta kullanabilen "üretken ev hanımları" hem de "Türk milliyetçiliği"ni ve "Batı medeniyeti"ni bir diğerinden ödün vermeden aynı potada eriten ve özümseyen modern Türk kadınları yetiştirmek istenmiştir (Ekin Akşit, 2015; Navaro Yaşın, 2000).

Sonuç olarak, milliyetçilik ve toplumsal cinsiyet ilişkileri arasındaki sıkı bağı göstermesi bakımından bu çalışmanın değerli bir kaynak olduğu aşıkardır. Kişisel tecrübem açısından şunu söyleyebilirim ki anti-militarizm ve feminizm arasındaki ilişkiyi anlamaya çalıştığım bir dönemde bu kitaba denk gelmek birçok soruma cevap bulmamı sağladı. Buna karşın şu eleştirimin haksız olmayacağı kanısındayım; kitabın giriş bölümünde Batı merkezli bir derleme yapmaktan özellikle kaçınıldığı belirtiliyor fakat bana göre Fransız milliyetçiliği, Alman milliyetçiliği gibi Batılı bir milliyetçiliğin en az bir örneğinin toplumsal cinsiyet ile ilişkisi bakımından ele alındığı bir çalışma bu derlemede yer alabilirdi. Bu sayede biz okuyucular Batıdan bir örnek ve Doğudan bir örnek ile toplumsal cinsiyet ekseninde milliyetçilik düşüncesinin yükselişini karşılaştırma imkânı bulabilirdik. Ayrıca derlemede Batı'dan bir örnek olsaydı Pakistan, İran örneklerini ele alan makalelerde olduğu gibi kadın bedeni, cinsellik, erotizm gibi temalar kullanılır mıydı, oryantalist söylemin klişeleri Batılı milliyetçilikler için de söz konusu edilir miydi? Bu sorular kitaptaki önemli bir eksiğe ve aynı zamanda bazı makalelerde bulunan Oryantalist dile işaret ediyor. Fakat tüm eleştirilere rağmen kitap; milliyetçilik, militarizm ve toplumsal cinsiyet alanlarında çalışma yapan yahut bu konulara ilgi duyan herkes için tavsiye edilebilir. Başta da belirtildiği gibi milliyetçilik çalışmaları genellikle toplumsal cinsiyet körü olagelmıştır. Buna karşın tek başına bu derleme bile milliyetçiliklerin toplumsal cinsiyet açısından ele alındığında farklı boyutlara ve farklı kurucu unsurlara sahip olduğunu göstermektedir.

Kaynakça / References

- Ekin Akşit, E. (2015). *Kızların sessizliği: Kız enstitülerinin uzun tarihi*. İletişim Yayınları.
- Navaro-Yaşın, Y. (2000). 'Evde Taylorizm': Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında evişinin rasyonalleşmesi (1928-40). *Toplum ve Bilim*, 84, 51-74.